

1) Context, objectieven en onderzoeksvragen

Van de studie van het onderzoek naar “radicalisering” kunnen we maar één zaak met relatieve zekerheid concluderen: dat de levenspaden van gekende terroristen en de leefwereld van mensen die mogelijk “radicaliseren” in zo’n mate verschillen dat geen enkel verklaringsmodel volstaat. De strijd tegen hedendaags terrorisme en jihadisme is een “onmogelijk oplosbaar probleem” waarvoor geen enkele andere oplossing bestaat dan een radicale herframing van het fenomeen zelf (De Graaff, 2017:23). Dit ambitieuze objectief is wat het CONRAD-project beoogt te bereiken: het ontwikkelen van alternatieve discoursen en benaderingen om over het controversiële onderwerp “radicalisering” te denken en te praten.

Om dit te verwezenlijken werden de volgende onderzoeksvragen geformuleerd: 1) wat leert ons de studie van het bestaande onderzoek over “radicalisering” als concept? Hoe wordt “radicalisering” geframed in het publieke debat en hoe wordt het benaderd in (Europees) beleid? Hoe wordt het fenomeen begrepen en ervaren door kwetsbare groepen in Brussel en Verviers? Wat zijn de kenmerken van zogenaamde “jihadogene” ruimtes in Brussel en Verviers? Welke alternatieve discoursen kunnen ontwikkeld worden om te praten over “radicalisering” en hoe kunnen deze nuttig zijn voor het middenveld en de overheden?

2) Methodologie

Het CONRAD-project gebruikt vier methodologieën: (1) een diepgaande studie van het bestaande onderzoek die de leemtes in ons begrip van het fenomeen in kaart brengt (KU Leuven—Institute of Criminology), (2) een inductieve framing analyse (KU Leuven—Institute for Media Studies) die toont welke dominante problematiserende en niet-problematiserende frames worden gebruikt in het publieke debat, (3) een sociologische en discursieve analyse van beleidsbenaderingen ten aanzien van “radicalisering” op het Europese niveau (KU Leuven—Institute of Criminology en ULg—Centre of Ethnicity and Migration Studies) en participatorisch actieonderzoek in kansarme en gestigmatiseerde buurten in Brussel (D’Broej en Odisee—Vakgroep Sociaal Werk) en Verviers (Terrain d’Aventures, CRVI, ULg—Centre of Ethnicity and Migration Studies).

3) Resultaten en aanbevelingen

“Radicalisering” is problematisch als concept en als wetenschappelijk instrument om meerdere redenen: (1) het veronderstelt een lineair proces van religiositeit, naar orthodoxie, naar niet-gewelddadig “radicalisme” naar extremistisch geweld. Dit “lopende band model” is nochtans een mythe. Van de studie van de levens van gekende gewelddadige extremisten weten we dat er geen uniek extremistenprofiel bestaat, noch dat er een uniek traject bestaat in de richting van extremistisch geweld. (2) Het verwijst bijna louter naar het individuele niveau, terwijl het almaar duidelijker wordt dat “radicalisering” resoneert met collectieve processen. (3) Het is een term die bijna uitsluitend gereserveerd is voor Islamitische “radicalisering” en daarom dus stigmatiseert. (4) De term brengt politiek engagement en verontwaardiging in diskrediet—mensen met grieven over onrechtvaardige ervaringen wordt verteld te “deradicaliseren”, eerder dan dat ze worden erkend of serieus genomen. (5) Het

concept “radicalisering” verantwoordt preventieve antiterrorisme strategieën, dat betekent: wanneer

nog niets illegaals plaatsgevonden heeft. (6) De studie van de grondoorzaken van “radicalisering” heeft voornamelijk dissensus voorgebracht. Daarom argumenteren we dat de term zelf onhoudbaar is geworden; hij capteert tegelijkertijd een te brede en te smalle realiteit.

Jammer genoeg hield de bovenstaande ambiguïteit nationale en supranationale overheden niet tegen om beleidsbenaderingen te ontwikkelen. Onze analyse van het Europese beleidsniveau toont aan dat ook EU-actoren worstelen met het definitieprobleem en door deze moeilijkheid een veelvoud aan programma’s met legio prioriteiten ontwikkelen—we noemen het een bazooka-achtige taktiek omdat de EU-aanpak in bijna elk aspect van het leven binnendringt en in die zin lijkt op op een mug schieten met een kanon.

In het publieke debat, toont onze inductieve framing analyse aan, worden 12 frames gebruikt. Deze beelden zien “radicalisering” ofwel als een probleem (4 van de 12) of niet (8 van de 12). Opmerkelijk is dat wanneer deze beelden geconfronteerd worden met de literatuurstudie maar de helft ervan wetenschappelijk ondersteund is. Twee frames resoneren met de dominante beleidsbenaderingen en worden ook het meeste bekritiseerd vanuit het onderzoek.

Als we naar het terrein kijken moeten we constateren dat de term “radicalisering” gevoelig ligt. Van focusgroepen en interviews met kwetsbare jongeren in Brussel en Verviers kunnen we concluderen dat de term tegelijkertijd begrepen wordt als een referentie aan een positieve omgang met religie en een negatieve, destructieve omgang met geweld. Dit wordt aangevoeld als een onrecht: de terroristische aanslagen in de naam van Islam wierpen een donkere schaduw op de zoektocht van jongeren naar zingeving, spiritualiteit en authentieke waarden. De term verwijst verder ook naar een dominant, stigmatiserend discours en naar de traumatische ervaringen van de inwoners van kansarme wijken na de aanslagen. Tot slot, is voor hen “radicalisering” ook een symptoom van een onderliggende aandoening in de bredere maatschappij, een aspect dat volgens hen niet voldoende wordt beklemtoond in het publieke debat.

Van het veldwerk in Verviers, meerbepaald van de studie van de sociale ecologie en geschiedenis van Verviers, kunnen we constateren dat er geen uniek element is waarmee “radicalisering” onder jongeren kan worden begrepen. De individuele case-studies mobiliseren verschillende factoren zoals familie, sociale relaties, religie, ideologie, etc. Daarom suggereren we dat “radicalisering” begrepen moet worden als een specifieke modaliteit van een groter fenomeen: de intentionele, biografische breuk met de sociale en politieke orde.

Geviseerde en kwetsbare gemeenschappen ervaren de beleidsbenaderingen ten aanzien van “radicalisering” als een machine. De metafoer van de “radicaliseringsmachine” bevat verschillende onderdelen (beleidsmakers, media, onderzoekers, middenveld, veiligheidsactoren) die bewegen volgens mechanische wetmatigheden en zich niet bewust zijn van de interactie met andere onderdelen of van de effecten naar de buitenwereld. Als geheel wordt de machine gekenmerkt door het feit dat ze exclusief bezig is met het

uitoefenen van haar macht en met het consolideren van haar voortbestaan. Met andere woorden, de machine is blind en gedachteloos. Ook jeugdwerkorganisaties en onderzoekers zijn een onderdeel van deze machine—voor hen is het de uitdaging de aard ervan te erkennen en eraan te proberen ontsnappen.

Zowel in het publieke debat als in sommige studies worden ecologische assumpties gemaakt voor wijken zoals Hodimont in Verviers en Molenbeek in Brussel. Deze buurten worden “jihadogeen” genoemd—ze produceren of genereren “radicalisering” en “jihad”. Nochtans worden deze veronderstellingen tegengesproken door onze bevindingen. De beschrijving van deze kansarme, dichtbevolkte en diverse wijken als “jihadogeen” vat daarbij ook onvoldoende de dynamische en meervoudige manieren waarmee jongeren een antwoord formuleren op hun leefomstandigheden.

We bekritisieren dan ook strategieën die jeugdwerk en “anti-radicaliseringsbeleid” laten samenvallen. Werken met kwetsbare jongeren moet niet gebeuren als een onderdeel van een veiligheidsagenda maar simpelweg omdat jongeren het inherent waard zijn.

We raden aan om de dialoog, het partnerschap en de samenwerking met de jeugdsector te verbeteren zodat jeugdwerkers meer convergente visies en procedures kunnen uitwisselen. Te vaak is er onenigheid tussen jeugdinstituten binnen een bepaald gebied over wat “radicaal” gedrag zou zijn en welke aanpak er tegenover zou moeten staan.

We raden aan het jeugdwerk, zowel erkende jeugdinstituten als meer hybride organisaties, te versterken, met voldoende overweging van de noden op wijkniveau.

We bevelen ook sterk een investering aan in sociale en psychologische ondersteuning van jeugdwerkers. Zij voelen zich vaak verstrikt in een web van meervoudige kwetsbaarheden. Samen met de te lage financiering van jeugdwerkinstellingen verzwakt de veeleisende job hun stabiliteit en veerkracht, wat vaak resulteert in gebroken professionele carrières en worstelingen met een werkoverload.

We raden voorts aan meer mogelijkheden aan te bieden aan jongeren voor kwalitatieve uitwisseling met geïnformeerde facilitatoren (bvb. om te praten over de plaats van religie in het publieke en persoonlijke leven) en externe contacten in de stad, in binnen- en buitenland.

We bevelen een kritische parlementaire discussie aan over (1) de grenzen van het wettelijke kader van veiligheidsactoren die aan preventief antiterrorisme doen, (2) het belang van professionele discretie voor eerstelijnsprofessionals en de risico's van gedeelde discretie in de lokale integrale veiligheidscellen (LIVC-Rs), (3) de manier waarop verdachten van “radicalisering” op nationale en internationale zwarte lijsten terecht komen en hoe dit hun grondrechten en privacy schendt, (4) de samenwerkingsmythe in de multi-agentschapsbenadering door het inherente machtsonevenwicht tussen kwetsbare groepen en eerstelijnsprofessionals aan de ene kant en de staat en veiligheidsactoren aan de andere en (5) de mogelijke contraproductieve effecten van het anti-radicaliseringsbeleid.

Tot slot, bevelen we aan de term “radicalisering” niet meer te gebruiken. In de plaats stellen we de term “politiek geweld” voor of “de voorbereiding en uitvoering van terroristische aanslagen”.

CONRAD

Kernwoorden: "Radicalisering", framinganalyse, beleidsanalyse, veldwerk, jeugd